

Over de Watervogelprojecten van SOVON

Terwijl dit wordt geschreven vriest het buiten ouderwets en hebben we te maken met de vroegste winter sinds jaren. Dit heeft natuurlijk grote invloed op aantallen en verspreiding van watervogels in Nederland. Zoals altijd is een schare toegewijde tellers in de weer om dit vast te leggen. De maandelijkse tellingen van de Zoete Rijkswateren en van ganzen en zwanen in geheel Nederland zijn alweer in volle gang. Het is nog te vroeg om over resultaten te beginnen maar opvallend zijn de meldingen van grote aantallen Kleine Zwanen. De formulieren van de eerste maanden van de tellingen van de Zoete Rijkswateren komen maandelijks binnen terwijl die van de ganzen- en zwanentellingen in december op het SOVON-kantoor worden verwacht. Terwijl bovengenoemde tellingen de komende maanden worden voortgezet wordt het tijd om aan de midwintertelling van januari 1994 te denken. Hieronder enige resultaten van de midwintertelling 1993. Bij deze midwintertelling zal er ook weer een integrale telling van de gehele Waddenzee plaatsvinden in samenwerking met Duitsland en Denemarken. Meer over watervogelmonitoring in de Waddenzee verderop.

Midwintertelling januari 1993

Op dit moment wordt de laatste hand gelegd aan de rapportage van de midwintertelling 1993. Deze rapportage behandelt resultaten in de 80-85 monitorgebieden en de rest van Nederland. Als alles goed gaat ligt dit rapport nog voor de nieuwe telling (15/16 januari 1994) bij de tellers in de bus. De gegevens van de monitorgebieden zijn intussen ook doorgestuurd naar de IWRB (International Waterfowl and Wetlands Research Bureau). Hier worden ze gebruikt binnen het internationale netwerk van monitorgebieden in het Westpaleartic gebied dat ons in staat stelt watervogels binnen hun gehele trekweg te volgen. In een volgende SOVON-Nieuws meer over de internationale resultaten.

De midwintertelling van 1993 was de eerste keer dat de nieuwe voorschriften in werking traden. De belangrijkste veranderingen waren dat geprobeerd moest worden om in ieder geval alle geselecteerde monitorgebieden te tellen en dat (zeker in deze gebieden) alle watervogelsoorten geteld moesten worden, grofweg alle futen, reigers, aalscholvers, ganzen, zwanen, eenden, steltlopers en meeuwen.

Het lijkt erop dat we deze doelstelling hebben gehaald of dat we in ieder geval een heel eind op de goede weg zitten. Van het overgrote deel van de geselecteerde monitorgebieden zijn volledige telgegevens ontvangen (alle deelgebieden en alle verplichte soorten geteld). Uit enkele (deel-)gebieden zijn geen of onvoldoende gegevens ontvangen; bovendien zijn de

meeuwen in sommige gebieden niet geteld. Voor deze problemen hopen we in de komende weken oplossingen te vinden zodat de januartelling van 1994 helemaal perfect verloopt.

Tot de selectie van monitorgebieden behoren o.a. vrijwel alle belangrijke waterrijke gebieden, zodat de resultaten voor veel soorten een goede afspiegeling zijn van de aantallen die gedurende januari 1993 in Nederland in deze habitats verbleven. De resultaten zijn natuurlijk een ondertelling voor soorten die ook nog op vele kleinere wateren voorkomen zoals Wilde Eend en voor soorten die in de winter hoofdzakelijk op agrarisch grondgebied voorkomen zoals ganzen en zwanen.

Tabel 1 en 2 geven een overzicht van de getelde aantallen per gebied en de totale aantallen per soort in deze gebieden.

Bovengenoemde resultaten zijn natuurlijk maar een momentopname. Meer inzicht in het belang van individuele gebieden krijgen we door de tellingen meerdere jaren te herhalen en ook in andere maanden van het jaar te tellen. Op dit moment wordt gewerkt om de resultaten van de monitorgebieden uit 1993 te vergelijken met de resultaten in voorgaande midwinters. Hierdoor krijgen we inzicht in aantalsveranderingen die door bijv. weersinvloeden worden bepaald (denk aan de korte vorstinval begin januari 1993) dan wel een duidelijke trend vertonen en mogelijk een gevolg zijn van veranderingen in het gebied of in de populatiegrootte van de soorten. Voortzetting van het telwerk in de al langer getelde gebieden

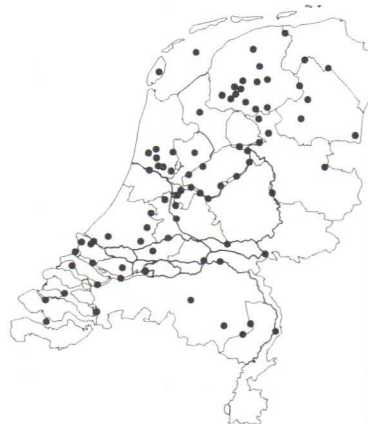
is van groot belang.

Aan het verzamelen van gegevens uit andere maanden dan januari wordt natuurlijk ook hard gewerkt. Gebieden behorend tot de Zoete Rijkswateren worden zo'n 8-12 per jaar geteld. Een groot aantal gebieden in de Nederlandse Waddenzee wordt maandelijks of vaker geteld. Dit telwerk gaat deel uitmaken van een nieuwe monitoringopzet voor de Waddenzee (zie verderop). Naast deze door SOVON in samenwerking met vele vrijwilligers en professionals gecoördineerde projecten worden er op nog veel meer plaatsen frequente tellingen georganiseerd. Vermeldenswaard is daarbij het monitoringprogramma in de Delta onder supervisie van de Dienst Getijdewateren van Rijkswaterstaat.

Monitoring Waddenzee

De Waddenzee is ons belangrijkste wetland en verdient vanuit dit perspectief extra aandacht. Er worden al zo'n 15 jaar nationale en internationale watervogeltellingen georganiseerd en dit heeft een rijkdom aan gegevens opgeleverd. Met name is er veel bekend geworden over de totale aantallen die van het gebied gebruik maken en de verspreiding van soorten. De gegevens zijn minder geschikt voor monitoring en dit is dan ook een onderdeel waar nieuwe initiatieven noodzakelijk zijn. Zo'n monitoringprogramma is des te noodzakelijker als je bedenkt dat er naast de vogels nog een groot aantal andere belanghebbenden van het gebied gebruik maken of willen maken (schelpdiervisserij, recreatie, aardgaswinning). De gevolgen van deze activiteiten voor vogels zijn op zijn minst onduidelijk.

In nationaal en internationaal verband is er veel gepraat over zo'n

Figuur 1. Ligging monitorgebieden.

Midwintertelling januari 1993 in cijfers.

Tabel 1.
Aantal
watervogels
en aantal
watervogel-
soorten per
monitoring-
gebied
tijdens de
Midwinter-
telling van
1993.

	Aantal	Soorten		Aantal	Soorten
<i>Getidegebieden en zoute wateren</i>					
Nederlandse Waddenzee *	610.976	65	Zwarte en Witte Brekken	14.103	26
Westerschelde	71.518	47	Koelvordermeer	1.964	15
Oosterschelde	132.662	44	Langweerderwielen	15.152	20
Grevelingen	35.291	35	Sneekermee e.o.	31.638	13
Veerse Meer	21.904	43	Slotermeer	14.729	16
Kwade Hoek en Westplaat	7.945	41	Tjeukemeer	22.807	31
<i>Grote rivieren en kanalen</i>			<i>Zoetwatermoerassen</i>		
Gelderse Poort	91.973	34	Groote Wielen	19.682	24
IJssel	96.098	42	Oude Venen	31.489	25
Nederrijn *	25.265	31	De Deelen	12.308	22
Lek	24.426	38	Lindevallei	5.810	24
Waal	57.030	41	Rottinge Meenthe	7.841	27
Limburgse Maas *	41.106	38	Weerribben	1.156	17
Gelderse/Brabantse Maas *	79.628	38	Wieden *	1.019	18
Nieuwe Waterweg en Calandkanaal	2.599	21	Oostvaardersplassen	19.028	31
Noordzeekanaal	4.254	24	Naardermeer	1.342	22
Amsterdam-Rijnkanaal *	2.587	16	Ankeveense plassen e.o. *	856	16
<i>Zoetwatermeren</i>			Nieuwkoopse Plassen	1.500	13
Haringvliet *	34.829	40	Vinkeveense Plassen en Botshol	3.347	17
Hollands Diep	26.400	29	Loosdrechtse Plassen e.o. *	8.441	28
Volkerakmeer	45.144	48	Reeuwijkse Plassen e.o.	13.671	22
Markiezzaat	7.114	25	Biesbosch *	45.307	36
IJsselmeer	182.996	49	<i>Natte graslandgebieden, heide en hoogveen</i>		
Markermeer	72.443	37	Eilandspolder *	16.270	17
Gooimeer	13.305	20	Polder Zeevang *	14.295	16
Eemmeer	12.894	19	Westzaanse - en Oostzaanse polders	18.097	25
Nijkerkernauw	19.298	19	Ilperveld *	11.916	26
Wolderwijd en Nuldernauw	7.029	24	Waterland	24.958	35
Veluwemeer	4.940	18	Krimpenerwaard	64.636	35
Drontermeer	2.193	12	Alblasserwaard *	32.970	34
Vossemeer	1.027	12	Midden-Delfland en Oude-leede	36.773	46
Ketelmeer	19.002	21	Oude land van Strijen	9.698	22
Zwarte Meer	7.135	27	Kraloerveld	1.052	8
Alkmaardermeer *	15.427	26	Bargerveen	794	9
Brielse Meer	4.960	25	Fochteloër Veen	2.045	6
Oostvoornse Meer	665	26	Hijkerveld	531	10
Lauwersmeer	17.716	32	Engbertsdijkvenen	3.567	11
Leekstermeer	8.665	10	Groote Peel	706	8
Zuidlaardermeer *	1.351	3	Mariapael	346	9
Oudegaasterbrekken& Fluessen&Heegemeer	29.167	28	Kampinasche Heide	1.513	15

* van deze gebieden ontbreekt een of meer tel/deelgebieden

Tabel 2.
Totaal
aantal
getelde
watervogels
in de
monitor-
gebieden
tijdens de
Midwinter-
telling van
1993.

Soort	Aantal	Soort	Aantal	Soort	Aantal
Roodkeelduiker	6	Casarca	1	Zilverplevier	22.799
Dodaars	468	Bergeend	39.059	Kievit	16.869
Fuut	22.062	Smient	437.797	Kanoetstrandloper	20.221
Roodhalsfuut	50	Krakeend	4.019	Drieteenstrandloper	423
Kuifduiker	21	Wintertaling	8.950	Paarse Strandloper	9
Geoorde Fuut	67	Wilde Eend	191.443	Bonte Strandloper	87.425
Aalscholver	7.919	Pijlstaart	6.059	Kemphaan	82
Kuifaalscholver	4	Slobeend	994	Bokje	4
Roerdomp	19	Krooneend	10	Watersnip	226
Kleine Zilverreiger	1	Tafeleend	43.620	Houtsnip	6
Blauwe Reiger	2.116	Witoogeend	2	Grutto	181
Oolevaar	74	Kuifeend	120.838	Rosse Grutto	10.428
Lepelaar	1	Toppereend	105.138	Wulp	62.210
Flamingo	6	Eidereend	73.030	Zwarte Ruiter	14
Chileense Flamingo	26	Ijseend	36	Tureluur	6.438
Knobbelzwaan	6.090	Zwarte Zeeëend	1.123	Groenpootruiter	4
Zwarte Zwaan	11	Brilduiker	11.461	Witgatje	10
Kleine Zwaan	4.715	Kokardezaagbek	1	Oeverloper	1
Wilde Zwaan	552	Nonnetje	3.601	Steenloper	1.724
Rietgans	11.367	Middelste Zaagbek	5.448	Grauwe Franjepoot	1
Kleine Rietgans	1.747	Grote Zaagbek	7.785	steltlopers spec.	464
Kolgans	199.323	Rosse Stekelstaart	1	Dwergmeeuw	448
Grauwe Gans	14.627	ganzen en eenden spec.	1.233	Kokmeeuw	163.165
Indische Gans	35	Waterral	20	Stormmeeuw	59.768
Sneeuwgans	4	Waterhoen	3.399	Kleine Mantelmeeuw	90
Canadese Gans	236	Meerkoet	143.607	Zilvermeeuw	64.535
Brandgans	111.239	Scholekster	197.206	Grote Burgemeester	2
Rotgans	32.992	Kluut	432	Grote Mantelmeeuw	4.284
Roodhalsgans	1	Bontbekplevier	65	Drieteenmeeuw	165
Magelhaangans	3	Strandplevier	2	meeuwen spec.	3.949
Nijlgans	727	Goudplevier	3.483	Visdief	2

monitoringsysteem van watervogels in de Waddenzee en langzaam aan begint er een helder beeld te groeien hoe dit eruit zou moeten zien. In 1994 (op sommige plaatsen is in 1993 al een aanvang genomen) zal dit programma in werking treden. Voor Nederland wordt dit telprogramma door SOVON gecoördineerd. De resultaten van dit programma zijn zowel bedoeld voor nationale doelstellingen als voor monitoring van de gehele internationale Waddenzee, en er wordt dan ook nauw samengewerkt met Duitsland en Denemarken.

Het Nederlandse programma bestaat uit 3 integrale tellingen per jaar en frequente tellingen (12-25 per jaar) in steekproefgebieden. Zowel bij de integrale tellingen als de steekproeftellingen zal er zo dicht mogelijk bij springtij geteld worden om de vergelijkbaarheid tussen de tellingen te vergroten. De coördinatoren van de Waddenzeetellingen zullen binnenkort bericht ontvangen over de veranderingen in de monitoringopzet. De eerstvolgende integrale telling van de Waddenzee valt samen met de midwintertelling in geheel Nederland. Hij vindt plaats in het weekend van 15/16 januari.

Deelname

Indien u nog niet eerder aan de watervogelprojecten van SOVON heeft meegedaan, neem dan even contact op met het kantoor. Dan kunnen wij kijken welk project nog hulp kan gebruiken en u doorverwijzen naar een coördinator bij u in de buurt.

Over teldata

Voor de frequente tellingen van steekproefgebieden in de Waddenzee zijn internationale afspraken gemaakt over teldata. Betrokkenen bij deze tellingen zullen zo snel mogelijk van deze data op de hoogte worden gebracht.

In tegenstelling tot eerdere berichten zal de internationale Brandganzen-telling niet in april maar in maart plaats vinden. De internationaal overeengekomen datum is 20 maart wat ongelukkig uit komt met de nationale teldatum voor ganzen en zwanen maar aansluit bij teldata voor deze soort in voorgaande jaren, wat voor de monitoringdoelstelling van deze soort belangrijk is. Brandganzen-tellers zullen in het vroege voorjaar bericht ontvangen met het verzoek om (ook) op 20 maart te tellen.

De precieze teldata van alle tellingen zijn te lezen in de Agenda (pag. 2).

Project Boerenzwaluw en Gierzwaluw

In 1993 stonden Boerenzwaluw en Gierzwaluw extra in de belangstelling door een opdracht van Vogelbescherming aan SOVON. Tellers zijn druk in de weer geweest met het verzamelen van gegevens over dichtheid en nestplaatskeuze.

Na de wegtrek van iedere zichzelf respecterende zwaluw is het nu weer tijd voor een terugblik cq. vooruitblik op dit project. Op dit moment is er een punt gezet achter de invoer van gegevens en zijn de bestanden op invoerfouten gecontroleerd. De gegevens die nu nog binnendruppelen (lang na de inzendtermijn) worden niet meegenomen in de analyse van de nestplaatskeuze. De tijdsplanning laat dit niet toe. Het materiaal kan wel worden gebruikt bij andere exercities zoals dichtheidsberekeningen.

Tabel 1 vat de stand van zaken samen. De respons (het aandeel aangeschreven tellers dat materiaal opstuurde) was het hoogst bij de Boerenzwaluw, misschien omdat het buiten de stad tellen toch het aantrekkelijkst is. Minstens zo belangrijk zal zijn geweest dat het tellen van Boerenzwaluwen minder veeleisend was. In beide onderzoekjes waren rond de 130 tellers betrokken. Overigens was niet alle door hen ingeleverde materiaal volledig bruikbaar. Vaak komt dit doordat het materiaal onvolledig was, vooral wanneer verzuimd werd om nulwaarnemingen door te geven (beschrijvingen van panden waarin de soort met zekerheid niet voorkomt). Hierbij dient de hand deels in eigen boezem gestoken te worden. De omschrijving van het begrip nul-waarneming is in de handleiding van de Boerenzwaluw minder goed uit de verf gekomen dan in die van de Gierzwaluw. De nulwaarnemingen zijn echter van groot belang bij de uitwerking van de gegevens en bij de statistische onderbouwing van de resultaten. Waarnemers die geen nulwaarnemingen hadden meegestuurd werden daarom verzocht deze alsnog in te sturen. Merendeels is door de waarnemer adequaat gereageerd. Bij

de Gierzwaluw is ongeveer 80% van het ingeleverde materiaal goed bruikbaar, bij de Boerenzwaluw 70%. Gezien het grote aantal beschreven objecten moet dit voldoende zijn voor betrouwbare resultaten.

De afronding van het project vordert gestaag. Coördinator Mark Bakker kan tot zijn afzwaaien als Erkend Gewetensbezwaarde Militaire Dienst (1 februari 1994) aan uitwerking en rapportage werken. Eind januari zal het verslag bij Vogelbescherming belanden. Voor redactie en drukken zijn 2 maanden gepland en het ligt in de bedoeling om in april de verslagen te versturen aan de tellers.

Het is nog niet duidelijk of en hoe het project wordt voortgezet. Indien er een vervolg komt dan zal het project zich gaan richten op monitoring van de aantalsontwikkeling. De opzet van de tellingen zal simpeler van opzet worden en minder administratie vergen. Voortzetting van het project is o.a. afhankelijk van mogelijkheden tot inpassing binnen het broedvogelmeetnet van SOVON. Aan goede wil ontbreekt het niet, maar de stafmedewerkers moeten niet overbelast raken. Vermoedelijk zal er in maart 1994, wanneer de volgende SOVON-Nieuws in de bus valt, meer duidelijkheid zijn. Mocht er een speciaal project voor deze soorten blijven bestaan dan zullen medewerkers aan het onderzoek in 1992 automatisch teldmateriaal opgestuurd krijgen en hoeven ze zich niet opnieuw aan te melden.

Alle medewerkers aan het onderzoek worden hartelijk bedankt voor hun inzet. Het was niet eenvoudig wat van hen verlangd werd, en het feit dat zij een grote hoeveelheid gegevens bijeengebracht hebben, is een compliment waard.

Tabel 1.
Enkele
uitkomsten
onderzoek
1993.

	Gierzwaluw	Boerenzwaluw
Respons tellers	43%	57%
Aantal tellers	127	131
Formulieren ontvangen	516	386
Aantal atlasblokken	44	57
Aantal kwartblokken	60	104
Beschreven objecten	4447	2347
Waarvan met nesten	24%	28%
Nesten per object	2,6	3,1